

Intervencions amb el llenguatge en infants petits¹

– Michel Socoró Carrié² –

Psicoanalista. Psicòleg Clínic. CDIAP-EIPI Ciutat Vella, Barcelona. Barcelona

Hem après no a parlar, sinó a balbucejar, i només parant l'oïda al soroll creixent del món, i, un cop blanquejats per l'escuma de la seva cresta, hem adquirit una llengua.

Osip Mandelshtam

RESUM

S'exposen els diferents escenaris en la Psicosi i l'Autisme des de la teoria psicoanalítica lacaniana i es proposen altres articulacions teòriques per a la tipologia de casos abordats amb llenguatges afectats per greus inhibicions (mutisme), o bé per jargó i neollenguatges. Així mateix, se n'exposa l'abordatge grupal i les característiques i les especificitats en la intervenció d'aquests casos.

INTRODUCCIÓ

En els CDIAP sovint ens trobem amb diferents afectacions en el llenguatge d'infants petits, entre els 3 i els 5-6 anys.

Podem agrupar aquestes afectacions en diferents grups:

- mutismes o inhibicions de diferent grau en l'acte de parlar...
- retards en l'aparició del llenguatge i/o parlars amb neollenguatges, amb una llengua inventada o argot, que es fa incomprendible per a l'interlocutor, on el balbuceig manté encara el seu predomini i encara no ha adquirit un

fora de, social, comunicatiu, de forma plena.

En aquests dos grups és on trobem la gran majoria de consultes sobre això, si bé, d'aquí es descarten aquells casos en què el llenguatge està afectat per un trastorn més ampli com és la Psicosi o l'Autisme, en què el contacte amb l'Altre i allò social està seriosament afectat.

DESENVOLUPAMENT

L'infant és introduït en el Llenguatge per l'Altre. El Llenguatge precedeix l'infant, aquest és parlat abans del seu naixement i després ell haurà de desxifrar-ho. L'Infans, "el que no parla", es desprèn dels embolcalls biològics de la vida intrauterina per reemplaçar-los per la xarxa significant, el Llenguatge que els altres li atorguen. Aquest *Tresor dels Significants* (així és com anomena Lacan el gran Altre) és enigmàtic i l'infant s'hi introdueix mitjançant el procés d'Alienació. Aquesta Alienació es fa palesa en la forma que tenen els infants d'aprendre el llenguatge mitjançant imitació-repetició. També en la facilitat que tenen els infants per adquirir diferents idio-

mes, per reproduir l'entonació, la musicalitat pròpia de l'idioma familiar, amb els accents i les singularitats. Aquest és el camí que emprèn l'infant cap a la humanització (el llenguatge és allò que ens diferencia dels animals).

Mitjançant aquesta alienació a l'Altre i al significant que l'Altre li atorga, l'Infans adquireix la paraula en la separació que farà aquest Altre i aquest significant. El significant de l'Altre el representa, però alhora l'anul·la, al subjecte. Aquesta Alienació significant es complementa amb la seva Alienació Imaginària, encarnada a l'Estadi del mirall,³ quan l'infant pot reconèixer la seva imatge totalitzant i s'identifica el semblant. Aquesta diferència és la que es posa en joc quan els infants encara no poden diferenciar el Jo (imaginari) del Tu (Simbòlic).

En la Separació és quan el subjecte es pregunta "què em vol?", l'Altre. Pregunta pel seu desig i descobreix la seva manca, la doble manca, la de l'Altre i la pròpia, és quan es descobreix i juga la seva pròpia desaparició (falta-afànisi), instituint el seu *objet a*⁴ a causa del desig de l'Altre.

¹ Traducció realitzada per l'Equip *eipea* de l'original en castellà.

² michelsocoro@hotmail.com

³ *Estadi del mirall*: fita del desenvolupament infantil postulat per Lacan (Escrits. Tom 1) en el qual el nadó es reconeix en el mirall gràcies a ser mirat per l'Altre i en el que funda la seva consciència d'ésser (jo) com a imatge corporal unificada (identificació).

⁴ *Objete a o petit a*: concepte elaborat per Lacan per a designar aquesta part de l'Altre (Autre, en francès) que el subjecte manté en el seu gaudi, ampliant i reformulant la idea de Freud sobre l'objecte com a objecte perdut del desig. L'objecte a té una versió Real, Simbòlica i Imaginària i manté una relació lògica amb el Subjecte en la fórmula del fantasma.

Alienació i Separació⁵ són dos processos que es donen simultàniament i que funden el subjecte, fent sorgir el seu desig a partir d'aquest desig de l'Altre, sense el qual no es podria autoengendrar. És a dir, el subjecte no és sense els significants de l'Altre (Alienació), alhora que no és cap significat de l'Altre (Separació).

En la Psicosi, hi ha una desestructuració del Llenguatge, diguem que es dona una ruptura a la cadena entre el S1 i el S2. El subjecte queda Alienat i no es produeix la Separació, no hi ha adveniment al Desig, reconeixement de la falta, no està inscrit al discurs.

En canvi, a l'Autisme, hi ha un rebuig a entrar a l'Alienació, el subjecte es queda a la vora. Per a ell, l'Altre està petrificat, no es pot apropiat els significants de l'altre i constituir-se en subjecte barrat. No entra a la sèrie significat de l'Altre, no es reconeix al mirall, no hi ha formació del jo ni consciència del propi cos.

En els casos proposats on predomina el jargó, o bé el mutisme, el que esdevé és un atrapament del subjecte en allò traumàtic del Llenguatge, en allò que és sentit com a sexual. Per a Melman⁶, el traumàtic del llenguatge està relacionat amb la cadena sonora i l'escena primitiva que és concebuda pel subjecte com una llengua estrangera, en definitiva, un Real no simbolitzable. Aquest real del Llenguatge és el que impregna aquests neollenguatges, també com un intent de curació, a l'estil d'una protecció cap a aquest llenguatge Alienant-Sexualitzant. D'alguna manera, el subjecte procuraria no sonoritzar el Pare gaudidor. Podríem dir, alhora, que aquest Real del llenguatge deixa anorreat i/o bloquejat el subjecte i que es pot refugiar cap al seu interior, replegar-se a l'estil de la inhibició.

Aquest traumatisme constituïu i primigeni, de vegades, queda fixat i no es pot superar sense veritables dificultats. Podem hipotetitzar diferents escenaris en què les vivències dels infants en les seves famílies

predisposen a aquests processos. Per exemple, a causa de la interrupció del bany significat que la família ofereix a l'infant, bé sigui per la intromissió dels dispositius tecnològics de forma massiva, bé sigui per la limitada disponibilitat dels pares (dols no resolts, canvis de cuidadors recurrents, mancances i privacions continuades, alt nivell de conflictivitat, violència, etc.), o per la manca d'inscripció social de la pròpia família a la cultura d'acollida. Algunes famílies d'altres cultures fan un sobre esforç amb l'objectiu d'integrar el fill a la cultura d'acollida i adopten la llengua del nou país a la criança, tot forcloent la llengua originària. O bé, al contrari, rebutgen la nova llengua i retarden la seva integració, abandonant el fill en el context escolar. L'infant continua bloquejat, emmudit i no es pot inserir en la cadena significat, quedant, en el seu dir atrapat en si mateix, per evitar precisament aquest efecte de tancament alienant a l'Altre.

En les dificultats del desenvolupament del

Alguns d'aquests infants es reserven el dret de no dir, de mantenir-se silenciosos. És com si volguessin resistir-se a incloure's a la cadena parlada de l'Altre i volguessin evitar una mica de la castració que imposa el llenguatge.

⁵ Conceptes introduïts per Lacan el 1964 al Seminari 11.

⁶ Charles Melman (2005) Seminario 1987-88 y 1988-89. La neurosis obsesiva. Editorial Síntesis. Madrid.

llenguatge que observem en aquests infants, descartant els casos en què el llenguatge és una expressió d'un desenvolupament patològic més greu (autisme-psicosi-debilitat mental), la qüestió que es planteja sovint és quant té a veure amb un retard o dificultats cognitives i quant exclusivament amb el llenguatge. Com si aquestes dues àrees funcionessin per separat. Aquests plantejaments es basen en un pensament piagetian, per als qui s'han de donar una sèrie de processos perquè el llenguatge es desenvolupi: primer és la imatge, la representació no comunicable, privada, inherent als mecanismes individuals del pensament, després apareix el llenguatge com part de la funció simbòlica. Per a Piaget "el llenguatge no transforma el pensament més que en la mesura que aquest es troba apte per deixar-se transformar..." (Piaget, 1982). Posteriorment a Piaget, Vigotsky ja va plantejar que el llenguatge és previ al desenvolupament intel·lectual i que el desenvolupament va d'allò social a allò individual.

Aquests infants, majoritàriament, presenten dificultats per elaborar un discurs propi, per encarnar-se en el llenguatge i prendre la paraula de manera plena. Semblaria que estan temorosos d'agenciar-se del que el discurs els autoritza, a encadenar-se en un artifici que ens subjuga i sotmet a les seves lleis, que com Foucault adverteix, "més que fer-nos lliures ens oprimeix, i ens exclou de la nostra pròpia singularitat, uniformant-nos a tots amb les seves vestidures sota el seu poder, disposats a ingressar a l'ordre del discurs" (Foucault, 1996). Per això segueixen parlant sense cap ordre ni norma...

Alguns d'aquests infants es reserven el dret de no dir, de mantenir-se silencis. És com si volguessin resistir-se a incloure's a la cadena parlada de l'Altre i volguessin evitar una mica de la castració que imposa el llenguatge. O bé, poden parlar a casa seva, amb la família, però no a l'escola o fora de casa.

Encara no hi ha una diferenciació en l'escolta d'aquests infants, que poden utilitzar el mateix so per a diferents paraules,

ja que els significants no estan significats, i els significats són contingents, no fixos. És el cas de les paraules *crossa*. Hi ha alguna cosa dels Simbòlics que no acaba d'encarnar-se, de fer aquests forats al cos perquè l'ésser parlant es llanci a identificar-se com a tal.

D'alguna manera, en aquest llenguatge de caràcter autístic, no convencional, no compartit encara del tot, es fa palesa la ineficàcia del foradament a l'Altre, la manca de punts de comunicació als altres... i l'atrapament a l'Altre matern primordial.

Als CDIAP es duen a terme grups terapèutics amb aquesta classe de dificultats, grups duts a terme per una Logopeda i un Psicòleg Clínic.

Al nostre grup realitzat al CDIAP-EIPI de Ciutat Vella, anomenat "Juguem, parlem..." es proposa un període inicial en què s'estableixin jocs que convoquin el subjecte de forma confiada cap a un diàleg amb els terapeutes i amb els semblants. Iniciem la sessió amb un joc en què proposem als participants produir un so, una verbalització qualsevol i, després, tots la imitem. Busquem establir un diàleg d'intercanvi sonor, melòdic, rítmic, on es proposa una pauta i per imitació, els altres l'hauran d'evocar, sense la utilització de paraules. Així, es procura establir una atmosfera de complicitat i benestar desfent l'angoixa pel significat. Això portarà a la desarticulació de les defenses i, progressivament, el subjecte podrà anar apropiant-se sense por d'aquests significants, anteriorment hipersexualitzats.

Aquest grup està format per un màxim de sis infants de diferents cultures, amb un retard del llenguatge que, en la majoria, evoluciona cap a dificultats d'expressió importants, amb omissions i substitucions de fonemes, però amb una certa estructura, i d'altres amb un jargó intel·ligible, en les seves llengües maternes, amb l'ús d'escasses paraules.

Posteriorment a la proposta inicial, s'obre un temps de joc lliure, per al qual disposen

de diferents materials, entre els quals trobem alguns instruments musicals com timbals, una campana tubular⁷ i un piano que els infants toquen en diferents moments.

Abans d'acabar, es proposa la realització d'una producció ja sigui amb dibuix o amb plastilina i al final és quan es convida a parlar d'allò esdevingut a la sessió.

Una part fonamental d'aquest grup és el treball alternat que es realitza amb les famílies dels infants. Per al funcionament amb infants tan petits, el treball amb les famílies es considera fonamental i indispensable. Malgrat cada cas és abordat a nivell individual pel seu terapeuta, es va considerar necessari implicar de manera directa a les mares i pares en l'abordatge grupal per disposar d'un marc simbòlic que garanteixi la continuïtat del grup.

DISCUSSIÓ

Exposaré alguns dels casos que van participar en aquest Grup el curs 2021-22.

En Jairo era un nen de 5 anys d'origen filipí amb un mutisme selectiu que parlava en anglès de forma normalitzada amb els seus pares, però que no parlava pràcticament res ni a l'escola ni en altres contextos socials diferents al familiar, pràcticament tampoc al grup. En Jairo va ser un nen prematur i, com acostuma a passar en aquests inicis de la vida, els pares van desenvolupar amb ell una tendència a sobreprotegir-lo. En Jairo acostumava a romandre silent al grup, sobretot si els terapeutes ens hi dirigíem. Només una vegada ens va contestar amb un "no" a la proposta de parlar. Però en una ocasió, en Jairo respon paralitzant-se cada cop que la terapeuta fa soroll amb un petit timbal, continuant la seva activitat de nou fins que tornava a paralar-se en tornar a escoltar el timbal. Es va establir una comunicació rítmica entre tots dos. En Jairo seguia els jocs de grup, com quan algun dels participants emetia rugits representant un animal perillós i ell s'amagava... Tot i el seu mutisme, en Jairo era un nen que es relacionava i es comunicava, no de forma

⁷ Instrument musical compost per tubs metàl·lics que emeten un so de campanes en ser percutit (idiòfon percutit).

extravertida, més aviat amb timidesa. Encara que es va dubtar sobre el diagnòstic, definitivament van quedar descartades les sospites d'Autisme.

En Khan era un nen de cinc anys d'origen indi que va ser derivat al nostre servei per part d'un Centre socio-educatiu per retard a la parla. En Khan parlava amb barreja entre jargó i hindú. El pare li parla en castellà i català atesa la preocupació pel llenguatge, la mare en hindú. Els pares parlen bangla entre ells. Aquesta és una característica força comuna en moltes famílies del nostre servei, la varietat de llengües que aquests infants reben, amb la conseqüent confusió amb què han de bregar. En Khan es relacionava amb altres infants a l'escola, feia joc simbòlic, però tenia dificultats per comunicar-se. Al grup gaudia representant un personatge esfereïdor, d'aspecte robòtic i perseguint els altres, també els terapeutes.

L'Ahmed era un nen de cinc anys d'origen paquistanès de família nombrosa. Havia estat tractat al servei al poc temps de néixer per plagiocefàlia i hipotonia, quedant resolta la preocupació al cap d'un any. Posteriorment, va tornar a ser derivat als tres anys per retard en el llenguatge, tan sols deia quatre o cinc paraules. L'Ahmed era un infant vital i actiu que s'expressava principalment amb un jargó intel·ligible i algunes paraules en urdú (papa, mama, germana, pa, aigua, aquí...). Els pares no mostraven preocupació, ja que tots els seus fills, excepte la filla, havien començat a parlar més tard. L'Ahmed entenia el que se li deia i es comunicava amb el llenguatge i amb signes. Al grup protagonitzava personatges perillosos i mostrava molt de plaer en l'acció. En una ocasió, al final de la sessió, li va donar al terapeuta un pal amb un tros de plastilina enganxat i en preguntar-li què era va dir clarament que era caca. Un altre nen va dir que era un "xupa-xups"...

Sovint, l'Ahmed demanava parlar al final de la sessió. S'expressava de forma efusiva, amb gran plaer, necessitava aixecar-se i gesticular per transmetre tot allò viscut durant la sessió, sense escatimar cap esforç. Tot i això, no s'entenia del tot el que deia, només algunes paraules, però el grup es mantenia atent al seu discurs.

Enteníem que representava un èxit del grup aconseguir aquesta motivació en aquests participants per expressar-se en el grup després de les vivències compartides.

En els casos en què predomina la inhibició o el jargó, la proposta terapèutica grupal pretén promoure el desig de comunicar a l'altre, la superació de l'angoixa davant del llenguatge viscut com a traumàtic, mitjançant la instal·lació d'un clima grupal fiable i segur que afavoreixi el seu desenvolupament.

En els casos en què predomina la inhibició o el jargó, la proposta terapèutica grupal pretén promoure el desig de comunicar a l'altre, la superació de l'angoixa davant del llenguatge viscut com a traumàtic, mitjançant la instal·lació d'un clima grupal fiable i segur que afavoreixi el seu desenvolupament.

BIBLIOGRAFIA

Bruner, N. (2016 Compiladora). *El juego en los límites. El psicoanálisis en la clínica de problemas en el desarrollo infantil*. Buenos Aires: Ed. Eudeba.

Foucault, M. (1996). *El orden del discurso*. Madrid: Ed. Endymión.

Lacan, J. (1964). *Seminario 11: Los cuatro conceptos fundamentales del psicoanálisis*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica.

Lacan, J. (1966). Escritos. Tomo I. *El estadio del espejo como formador de la función del yo (je) tal como se nos revela en la experiencia psicoanalítica*. Madrid: Ed. Siglo XXI.

Melman, C. (2005). *Seminario 1987-88 y 1988-89: La neurosis obsesiva*. Madrid: Ed. Síntesis.

Piaget, J. (1982). *El nacimiento de la inteligencia del niño*. Madrid: Ed. Aguilar.